

Nederland en België zoeken hun gemene deler in het INSPIRATION-project

Europese onderzoeksagenda voor duurzaam bodemgebruik

Hoe vermijden we natte voeten door wateroverlast? Hoe krijgen we onze voedselproductie duurzamer? Hoe zorgen we ervoor dat in onze druk bewoonde landen nog voldoende waardevolle open ruimte overblijft? Hoe verhogen onze steden hun veerkracht voor klimaatverandering? Het Europese project INSPIRATION bundelt prangende maatschappelijke vragen en koppelt er een Europese onderzoeksagenda voor bodem- en landgebruik en land management aan.

Door: Nele Bal, Linda Maring en Margot De Cleen

Over de auteurs:

Nele Bal is beleidscoördinator bij de afdeling Bodeminformatiebeheer van de OVAM en is Nationaal Focus Punt voor België in het INSPIRATION project. Linda Maring is werkzaam bij Deltares als senior projectleider stedelijk water- en bodembeheer en Nationaal Focus Punt voor Nederland in het INSPIRATION project. Margot de Cleen is senior adviseur Bodem en Water bij Rijkswaterstaat Bodemplus en National Key Stakeholder bij het project INSPIRATION

BOUWEN AAN DE EERSTE EUROPESE ONDERZOEKSAGENDA VOOR BODEM- EN LANDGEBRUIK

Nederlanders, Belgen, Europeanen hebben gemeenschappelijke uitdagingen voor de toekomst, denk maar aan klimaatadaptatie, het garanderen van voedselzekerheid- en veiligheid, een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving en economie. Bodem- en landgebruik spelen vaak een cruciale rol bij het in gang zetten van de broodnodige transitie naar een samenleving binnen de grenzen van de planeet. Door demografische wijzigingen en de bijhorende economi-

Nederland en België delen dezelfde maatschappelijke uitdagingen

sche belasting staat de kwaliteit van bodem en land echter onder steeds grotere druk. Hoe zorgen we er als maatschappij voor dat de kwaliteit van bodem en land goed blijft terwijl wij deze nu en in de toekomst kunnen benutten om maatschappelijke uitdagingen op een duurzame manier aan te pakken? En welke (nieuwe) kennis op vlak van bodembeheer en landgebruik is hiervoor nodig?

INSPIRATION, een 3 jaar durend onderzoeksproject dat startte in 2015 met 21 partners uit 17 Europese landen waaronder

Nederland en België, brengt in beeld wat de gemeenschappelijke Europese uitdagingen zijn voor bodem-, landgebruik en landmanagement en stelt een Europese strategische onderzoeksagenda hiervoor op. De kennisnoden van bodem- en landgebruikers en financiers worden per land geïnventariseerd en gezamenlijke doelen worden geïdentificeerd. Een belangrijke doelstelling is een netwerk op te zetten voor samenwerking en financiering, zodat de onderzoeksagenda geen dode letter blijft.

In een eerste fase verzamelden de Nationale Focus Punten (NFP) binnen hun eigen land de nodige informatie om deze onderzoeksagenda op te bouwen. Wat leverde deze zoektocht in Nederland en België op?

RESULTATEN KENNISBEHOEFTE IN BELGIË EN NEDERLAND

De kernboodschap van de Belgische nationale key-stakeholders (NKS):

Mede omwille van zijn specifieke staatsvorm vertoont België een sterke versnippering van het onderzoekslandschap en van de verschillende beleidsorganen: een overkoepelende Belgische visie op (onderzoeksnoden voor) bodem- en landgebruik ontbreekt. Een pleidooi voor meer transversaliteit en afstemming binnen en tussen de beleids- en onderzoekswereld. Stakeholders benadrukken dat bodem- en landgebruik sterk verweven zijn met vele maatschappelijke uitdagingen. Onderzoek naar horizontale, verbindende systeemgerichte thema's is dus broodnodig om goed met deze verwevenheid om te gaan, maar ontbreekt momenteel vaak op de nationale onderzoeksagenda's.

Het inzetten op co creatie en cofinanciering met de relevante stakeholders bevordert een evenwichtige en gedragen onderzoeksagenda, maar vraagt ook meer tijd.

Naast het ontwikkelen van nieuwe kennis, moet er ook de nodige aandacht zijn voor ontsluiting en verspreiding van bestaande kennis. Knowledge brokers (kennismakelaars), interactieve digitale ervaringsplatforms en lerende netwerken van betrokkenen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Onderzoeksbudgetten zijn vaak versnipperd. Voor groter en geïntegreerd lange termijn-onderzoek worden fondsen best samengelegd of gewerkt via spiderweb-constructies. Onderzoek naar bodem- en landgebruik is momenteel niet populair bij financieringsinstanties. De meerwaarde van dit onderzoek moet beter in de verf gezet worden door bv. de maatschappelijke kosten van niet-duurzaam land- en bodemgebruik te berekenen en mee te nemen in beleidsbeslissingen, of door inspirerende win-win-oplossingen (met voorbeelden) te visualiseren en de voordelen in kosten te berekenen.

Een mind shift en de gekoppelde gedragsverandering vormen dé motor voor verandering: als je weet waarom iets belangrijk of zelfs cruciaal is, ga je sneller over tot actie. Sociale wetenschappers en procesbegeleiders in multi-actor-samenwerking kunnen kennis aanreiken over het waarom en hoe we dit bewustwordingsproces kunnen aanwakkeren. Kennisdelen op maat en in een aangepaste communicatiestijl zorgt dat de betrokkenheid (en van daaruit de stap naar actie) rond duurzaam bodem- en landgebruik bij alle lagen van de maatschappij groeit. Ondersteunen van pioniers van goede praktijken, bevordert een snellere transitie.

Belangrijke randvoorwaarden die het ontwikkelen, implementeren en financieren van onderzoek naar bodem- en landgebruik moeten ondersteunen en verzekeren zijn o.a. een degelijk wettelijk kader, een stabiel politiek klimaat en een regulering van de (economische) markt.

Resultaten van Nederland:

In Nederland onderkennen steeds meer partijen dat het bodem-sediment-watersysteem (BSW-systeem) kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke opgaven. Duurzaam landgebruik en -beheer zijn randvoorwaarden om de ecosysteemdiensten die het systeem biedt niet alleen vandaag maar ook morgen te kunnen benutten. Met de koppeling van onderzoeksvragen aan maatschappelijke opgaven door de gebruikers zelf zijn niet alleen de stakeholders in beeld, maar is het ook mogelijk om samen op te trekken bij het realiseren van oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Goede voorbeelden dragen daaraan bij en zorgen voor bewustwording bij andere partijen. De Nederlandse nationale key stakeholders (NKS) hebben voor korte en lange termijn de belangrijkste opgaven benoemd: Landbouw en voedsel; Leefbaarheid van het landelijk gebied; Klimaatverandering; Water; Slimme en gezonde stad; Mobiliteit en transport; Bodemkwaliteit; Energievoorziening en Efficiënt gebruik grondstoffen. Deze opgaven zijn tevens in de Nederlandse kennisagenda Bodem en Ondergrond opgenomen. De kennisagenda dient momenteel als toetsinstrument voor kennisinvesteringen door de gezamenlijke overheden en binnen het Kennis- en Innovatieprogramma Bodem en Ondergrond.

Ook zijn een aantal dwarsverbanden benoemd. Veel vragen gaan over governance en landgebruik: "hoe implementeren we nieuwe landgebruikspraktijken, hoe zetten we het natuurlijk systeem effectief in". Ook kennis over het waarderen van het BSW-systeem en het verdelen van kosten en baten van ecosysteemdiensten is nodig. Daarnaast werd geïdentificeerd dat kennis op verschillende manieren de aandacht moet krijgen: zowel kennis van de werking van het BSW-systeem, maar ook de kennisbasis van betrokkenen, overheden en landbeheerders, om de juiste vragen te stellen en dingen op de juiste manier te doen. Daarnaast gaven de NKS het belang van "leren" aan. Meet en monitor effecten en leer wat effectieve (beleids)maatregelen zijn.

Door de keuze om onderzoek samen met stakeholders te financieren verschuift de focus van het onderzoek in Nederland steeds meer richting toegepast onderzoek. Hierdoor krijgt fundamenteel onderzoek minder aandacht. De NKS zien dit als een potentieel probleem. Een onderzoeksagenda moet coherent zijn met aandacht voor zowel korte als lange termijn onderzoek. Een agenda signaleert, maakt bewust, stimuleert en schetst perspectieven voor de toekomst. Het mag niet bij agenderen blijven, het gaat uiteindelijk om het gezamenlijk investeren in kennisontwikkeling en -deling.

Kennisontwikkeling is niet gratis en vraagt om investeringen. Juist door samen met stakeholders de vragen te formuleren wordt van het begin af aan getracht om partijen te stimuleren in deze kennisontwikkeling te investeren. Programmering en financiering van onderzoek en onderzoeksbeleid in Nederland (en ook in de EU) zijn nog vaak sectoraal ingestoken. Dit belemmert integraal onderzoek. Om dit te doorbreken moet proactief samenwerking worden gezocht met verschillende sectoren en actoren.

SAMENWERKEN WAAR HET KAN, MÉT AANDACHT VOOR DE VERSCHILLEN

Wat zijn de gelijkenissen tussen België en Nederland en wat zijn de verschillen? Kunnen we bv. meer samenwerken?

- Zowel Nederland als België bevinden zich in een delta, zijn dichtbevolkt en kennen ruimtedruk. Beide hebben voor een groot deel te maken met dezelfde maatschappelijke opgaven.

Een zelfde taal maakt samenwerken makkelijk

- Beide zien het belang van het BSW-systeem en landgebruik bij het oppakken van maatschappelijke uitdagingen. Het koppelen aan maatschappelijke opgaven maakt het gemakkelijker om bestuurders en financiers bewust te maken van het belang van het natuurlijk systeem en financiering voor onderzoek vrij te maken.
- De vertaling naar een maatschappelijke of economische meerwaarde is daarbij van belang. Ook daarvoor is kennis nodig.
- Momenteel is in beide landen een transitie bezig om onderzoek meer integraal uit te voeren en/of in te zetten.
- Naast het maken van een onderzoeksagenda en de kennisontwikkeling, wordt ook kennisoverdracht in beide landen gezien als cruciaal. De kennisinfrastructuur moet op orde zijn om kennis ook in praktijk en beleid te laten landen.

- Het feit dat Nederland en Vlaanderen dezelfde taal spreken, maakt samenwerken ook op onderzoeksgebied attractief.

In Nederland is een transitie gaande naar decentralisatie van taken. Voor de organisatie en uitvoering van die taken is kennis nodig. In het Bodemconvenant is dan ook een paragraaf opgenomen om te komen tot een gezamenlijke kennisinfrastructuur waarin kennisbehoefte, kennisontwikkeling en kennisdoorwerking als pijlers worden genoemd. Aandachtspunt zal zijn om niet alleen naar de korte termijn te kijken, maar juist strategische langere termijnvragen en doelen in het oog te houden en aandacht te blijven geven aan het onderzoekslandschap. Zo hollen we onze kennisbasis niet uit, profiteren we van het kennisvenster dat de instituten en universiteiten bieden en creëren we innovaties en daarmee banen.

In België vindt het beleid inzake bodem- en landgebruik, en de uitvoering ervan, eerder op een centraler (gewestelijk) niveau plaats. De kennisorganisatie nodig voor dit beleid zal zich dus voornamelijk op dit niveau situeren.

Nederland en België hebben dus veel overeenkomsten in de uitdagingen die op hen afkomen en ook in de manier waarop kennis ontwikkeld en gebruikt wordt. Hier rond samenwerken biedt dus zeker kansen. Dit gebeurt nu al mondjesmaat, maar kan nog veel intensiever: naast kennisontwikkeling, kan ook uitwisseling van goede praktijken en ervaring plaatsvinden. Daarnaast moet er wel de nodige aandacht zijn voor de verschillen in beleidsomgeving. Governance en implementatie blijven daarom steeds locatiespecifiek.

Tekeningen gemaakt door: (c) Eva Mouton, Design Museum Gent (<http://designmuseumgent.be/nieuws/2016/bekijk-de-muurtekening-van-eva-mouton-online>).

REFERENTIES

- Op de hoogte blijven van resultaten en activiteiten van INSPIRATION? <http://www.inspiration-h2020.eu/>: Hier vind je alle 17 nationale rapporten
- Maring Linda, Brils Jos, Boekhold Sandra, de Cleen Margot en Molenaar Co. (2015) INSPIRATION Een Europese onderzoeksagenda voor het bodemsediment-watersysteem in relatie tot landgebruik. In: bodem nummer 2 | april 2015. Page 30-32. Wolters Kluwer, The Netherlands.
- <http://www.rwsleefomgeving.nl/onderwerpen/bodem-ondergrond/ondergrond/kennisagenda/>